

ГҮНИЙ УСНЫ АШИГЛАЛТ ХАМГААЛАЛТЫН ЭРХЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ГАДААДЫН ТУРШЛАГА

Г. Алтан – Оч (Ph.D), Г. Чулуун

УИХ –ын Байгаль орчин, хүнс хөдөө аж ахуйн байгын хорооноос ирсэн захиалгын²³ дагуу бид “гүний усны хамгаалалт, ашиглалтын асуудлыг эрхзүйн талаас нь зохицуулсан гадаадын зарим улс орны туршлага”, түүнд холбогдох бусад мэдээллийг энд нэгтгэв. Гүний ус бол газрын доорхи усны нэг төрөл бөгөөд газрын гидросферийн хүрээндээ, тэрээр, агууламж эзлэхүүнээрээ ч зонхилох хэмжээтэй, үндсэн бүрдэл нь хэсэг юм. Тиймээс бид газрын доорхи усны тухай өгүүлэмж, үндсэндээ [бол] гүний усны тухай асуудал мөн гэсэн бяцхан дөхүүлэлт [авч] хэрэглэлээ.

Манай тохиолдолд, гүний усны ашиглалт - хамгаалалтын асуудлын, ялангуяа хамгаалалтын талын хэсэг нь дотроо дахин задарч яригдах бололцоотой төдийгүй шаардлагатай байгааг юуны өмнө тэмдэглэх нь зүйтэй байх. Гүний усны хамгаалалтын асуудалд,

- а) гүний усны ашиглалтын явцад учирах сөрөг нөлөөллийг бууруулах буюу бохирдлоос үйл ажиллагаагаар хамгаалах [ажил үйлчилгээ, техник технологийн чанартай] арга зам;
- б) гүний усыг, усан объектийнх нь хувьд эрх зүйн талаас нь хамгаалах арга ажиллагаа;
- с) экологийн даатгал;

тус тус хамаарах боломжтой. Энд өгүүлсний б) –д дурдсан, гүний усыг усан объект, мөн, ашигт малтмал болохынх нь хувьд эрхзүйн талаас нь хамгаалах чиглэлийн асуудлыг бид энд тухайлан авч үзэв.

Гүний усны ашиглалт хамгаалалтын асуудал Усны хууль, Газрын хэвлийн тухай, Байгаль хамгаалах ... зэрэг ерөнхий хуулиудаас гадна засгийн газар, төрийн захиргааны төв байгууллага, салбарын яам газар агентлагаас, бусад олон холбогдох хууль тогтоомжтой уялдуулж гаргасан тогтоол шийдвэр, заавар журам, норм нормативаар [олон төвшинд] зохицуулагдана.

Гүний усны эрхзүйн дэглэм (правовой режим подземных водных объектов) –ийн ойлгох тайлбарлахад төвөгтэй зүйлс гол төлөв уг усан ордын хил хязгаарын тодорхойгүй байдал, өмчийн эрхзүйн талтай холбогдож гардаг.

Отмечалось в юридической литературе, было и остаётся неясным, до каких пределов горные породы, вмещающие в себя подземные воды, могут признаваться предметом права собственности на водные объекты.

Газрын гүний цэнгэг усыг ашиглах чиг сэжим хангалттай олон. Үүнтэй холбогдоод,

- ундны болон ахуйн хэрэглээний [газрын доорхи цэнгэг] усны эрхзүй;
- үйлвэрлэлийн процесст ашиглагдах технологийн зориулалттай газрын гүний усны эрхзүй;

гэсэн хоорондоо төсөөтөй боловч “өрсөлдөөнтэй” гэмээр гүний усны эрхзүйн 2 чиглэл үүсэн хөгжиж байгаа гэдэг.

²³ УИХ –ын Байгаль орчин, хүнс хөдөө аж ахуйн Байнгын хорооны даргын 2013.01.10 –ны өдрийн № - 6/₂₅₃ тоот албан бичиг;

1. Ерөнхий зарим ойлголтын хүрээнд (товчхон)

Газрын доорхи ус нь нэг талаасаа усан объект, нөгөө талаасаа ашиг малтмалд [давхар] тооцогдоно. Гүний ус урт хугацааны туршид үүсч хуримтлагдаж хадгалагдаж ирсэн, хүний үйл ажиллгааны шууд шууд нөлөөнөөс харьцангуй ангид оршдог, гарвалын хувьд [эртэн цагийн] гадаргын усны нэвчилтээс үүдэлтэй усан объект юм. Газрын доорхи усыг хамгаалах, түүнийг хэмнэлттэй зарцуулах, эдийн засгийн өгөөжтэй ашиглах явдал эдүгээ дэлхийн улс орнуудын энэ цагийн тулгамдсан зорилтын нэг болжээ.

Ус үл нэвтрүүлэгч буюу ус тогтоогч хоёр давхаргын хоорондох ус даралтын орчинд байх ба гүн өрмийн цооног үүсгэмэгц шууд олгойдно. Зурагт олгойдон харагдаж байгаа ус[нууд] бол гүний ч ус юм, артезийн ч ус юм. XII зуунд Францын Артуа тосгонд гүний усны анхны [ийм] худаг гарснаас артезийн худаг, артезийн ус гэх болжээ. Гүний усыг унданд, газар тариалан, үйлдвэрлэлд .. өргөн ашигладаг. Харин, хөрсний ус даралтгүй. Хөрсний усны төвшин хаана байгаа, яаж өөрчлөгдөж байгааг худгийн усны түвшин харуулна.

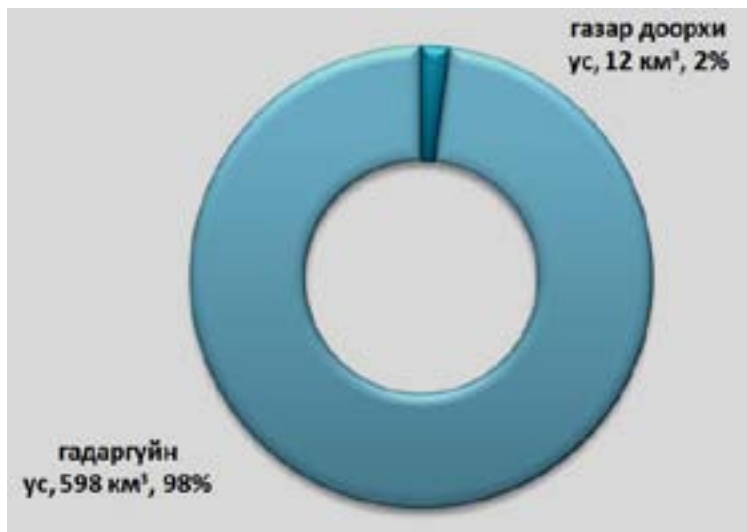

Гүний ус нь мөрний урсацыг тэтгэх нэг эх үүсвэр юм. (Подземные воды являются одним из источников питания рек) Энэ бол гүний ус гадаргын усны хоорондын харилцан шүтэлцээг тодотгож буй өгүүлэмж. Гүний усны түвшин багасах, дундрах, шавхагдах үед газрын дээд давхарга аяндаа хатаж, ялангуяа говьд унах бага зэргийн хур тундаснаас өөр тэжээлгүй болсон ойр тойрны газар, хүрээлэн буй орчин үхжиж эхэлдэг нь учирч болох магадлал өндөртэй эрсдэлд тооцогддог. Гүний ус 200000 - 1 сая жилд бий болж, нөхөн сэргээгддэг байна.

Байгаль орчин, нийгмийн нөлөөллийн үнэлгээ (БОННУ) -нд дурдсанаар, жишээ нь, Оюутолгой орчмын газрын гадаргатай ойр бага гүний уст давхарга [тэндэхийн] Гүний хоолойн "гүний усны" уст давхаргын нэвчих хоорондын холбоо маш бага сул юм. Тиймээс, зарим мэргэжилтнүүд Гүний хоолойн гүний усны нөөцийг ашиглахад өнгөн хөрсөн дээр ямар ч сөрөө нөлөө мэдрэгдэхгүй гэж "нотолсон" нь бий. Гэхдээ, "юмыг яаж мэдхэв" гээд ном журмын дагуу олон тооны худагт байнгын ажиглалт хийж байгаа болно.

Монголыг гүний усны нөөц нийт нутаг дэвсгэрийн хувьд жигд бус алаг цоог тархалттай, хойноос урагшлах тусам найрлагын хувьд эрдэсждэг. Монгол орны газар доорх усыг оршиц, тэжээгдэх байдал, эргэлтийн горимоор нь ул хөрсний ба артезийн гэж хоёр хуваана. Нам газарт ул хөрсний усыг уурхайн худгаар хялбархан авч болдог. Ул хөрсний усны эрдэсжилт болон бүрэлдэхүүн нь хотгор гүдгэрийн байдлаас ихээхэн шалтгаална. Монголын тектоникийн хил ба гүний усны ордуудын тархалтын хил ерөнхийдөө давхцдаг.

Монгол усны нөөцөөр хомс орон. Гадаргын усны нийт нөөц 598 км³ бөгөөд түүний 34.6 км³ нь нөхөн сэргэдэг нөөц юм. Нийт нөөц нууруудад (500 км³), мөсөн голд (62.9 км³), гол мөрөнд (34.6 км³/жил) гэсэн харьцаатай орших ба газрын **гүний усны нөөц** - 12.1 км³ гэсэн үнэлгээг байнгын хяналт шинжилгээний үр дүнд үндэслэн Ус цаг уур, орчны шинжилгээний алба тогтоожээ. Манай орны нийт ус ашиглалт, хэрэглээ жилд 0.5 км³ орчим юм.

Гүний усыг чанар ба зориулалтаар нь хэд хэд ангилна. Үүнд:

- ундны ус (цэнгэг)
- техникийн зориулалттай ус (багавтар эрсдэлжилт бүхий)
- рашаан ус (эмчилгээнд ашиглах)
- [аж] үйлдвэрийн зориулалттай ус (агуулга дотроос нь ялгах замаар зарим бодис - бром, йод .. зэрэг химийн элемент олборлох .. г. м.)
- дулааны энерги агуулсан ус (халуун дулааны хэрэгцээ хангах чадамжтай)

Гадаргын усны хэмжээг барьж экологийн тэнцвэрийг хадгалахад шийдвэрлэх үүрэгтэй монгол орны хөрсний мөнх цэвдгийн хайлалт сүүлийн жилүүдэд байнга өссөөр байгаа дүн мэдээ бий. Энэ байдал **гүний**, хөрсний, гадаргын усны нөөцийн хомсдол, усны экосистемын тогтоц алдагдахад түлхэц өгдөг бөгөөд гадаргын усны ширгэлтийн үндсэн шалтгаануудын нэг юм.

Дэлхийн гидросферийн усны ордууд барагдаж хорогдож байгааг гравитацийн хүчний өөрчлөлтийн мэдээлэлд түшиглэн, сансрын хиймэл дагуулаас (NASA) тодорхойлсон тухай, мөн, газрын доорхи усны хомсдол, гүний усны тураалаас болж дэлхийн зарим томоохон хотуудад бэрхшээл хэдийнэ учирсан тухай мэдээ материал ч таардаг.

2. Гүний усны тулгамдсан хэрэгцээ ба [манай] хууль тогтоомж

Байгаль орчны [шинэ] багц хууль 2012.5.17 -нд батлагдаж хэрэгжиж эхэлсэн. Шинэ багц хуулийн агуулга ёсоор “монголын усны нөөц нь стратегийн үнэт баялаг” юм. Усны тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын 4.1 -т ингэж заасан. Өнгөрсөн жил, Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөл дээр, монголын өмнийн говийн бүс нутагт өрнөх уул уурхайн бүтээн байгуулалтад шаардагдах усны асуудлыг тухайлан авч хэлэлцсэн.

Ус үндэсний аюулгүй байдлын хэмжээнд яригдаж, стратегийн үнэт баялаг хэмээн тодорхойлогдож байгаа нь, түүний үнэ цэнийн илэрхийлэл болж өгч байна.

Байгаа нөөцийнхөө хүрээнд, усыг үр өгөөжтэй хэмнэлттэйгээр ашиглах зарчим у, шинэчилсэн багц хуулийн түлхүүр заалт, гол үзэл санаа юм. Манай улсын хувьд, уул уурхайн салбарт усны хэрэгцээ хамгийн их эрэлттэй байгаа юм. Уул уурхайн үйл ажиллагаа идэвхтэй явагдаж буй монголын өмнийн говийн бүс нутагт газрын гүний усны судалгааг нэгдсэн журмаар хийгээгүй. БНМАУ, СССР –ийн үеийн судалгаанаас өөр мэдээлэл хомс, хувийн компаниудын [хийсэн] нэгдмэл-бус мэдээллүүд зонхилдог.

Уул уурхайн болон бусад үйлдвэрлэлийн ус ашиглалт жилд 157.2 сая шоо метр байгаа бөгөөд Тавантолгой, Оюутолгой, Цагаан суварга зэрэг шинээр байгуулагдах уул уурхайн томоохон үйлдвэрүүдийн усны эрэлт хэрэгцээг тооцвол энэ тоо үлэмж хэмжээгээр нэмэгдэх төлөв гарч байна. Уул уурхайн үйлдвэрлэл эрчимтэй өсөхийн хэрээр гүний усны эрэлт хэрэгцээ үлэмж ихээр нэмэгдэж, өнөөгийн түвшнээс 10 - 15 дахин магадгүй түүнээс ч илүүгээр өсөх хандлага ажиглагдаж байгааг салбарын мэргэжилтнүүд тооцоолж, сануулсаар иржээ. Уул уурхай салбар, аж үйлдвэрийн паркийн усан хангамжийн эрэлтийн тооцоонд, ирээдүйд энэ салбар чиглэлд технологийн ус хүрэлцэхгүй; гэж гарчээ.

Өмнийн говийн бүсэд газрын доорх ус ойрын 10 - 12 жилийн хугацаан дахь уул уурхайн үйлдвэрлэлийн хэрэгцээг хангалттай нөхөж чадна, харин түүнээс цааших хугацаанд байгаль эхийн он удаан жилд хуримтлуулж хадгалсан нөөц хэр хүрэлцээтэй байхыг одоо тооцоолох аргагүй хэмээн олон улсын судалгааны байгууллага дүгнэжээ.

Монголын **говьд** гадаргын ус бараг байхгүй, тэнд зөвхөн гүний усны хязгаарлагдмал нөөцтэй. Энэ нөөц нь уул уурхай, хүн амын усны хэрэгцээг хангаж чадахгүй учраас гадаргаас ус дамжуулах төслүүдийг мэргэжлийн байгууллагууд ч судалж буй юм. Томоохон гол мөрний урсацад тохируулга хийх, шилжүүлэн ашиглах шийдвэрийг УИХ гаргах эрхтэй гэсэн заалт шинэ багц хуульд хэвээр үлдсэн. Стратегийн ордын хувьд, тэдний ус ашиглах эрх нь ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн хугацаатайгаа адил 30 жилээр тогтоогдсон.

Балгасын улаан нуурын гүний ус

Тавантолгойн ордыг эдийн засгийн эргэлтэд оруулах гол зангилаа асуудлуудын нэг нь Балгасын улаан нуурын газрын доорх гүний усны орд юм. Уг ордыг ашиглуулах, эс ашиглуулах тал дээр маргаан их өрнөдөг. Балгасын улаан нуурын доорхи гүний ус хамгийн залуу, цэнгэг устай орд болох нь судалгаагаар тогтоогдсон. Нутгийн иргэд ордыг ашиглахыг эрс эсэргүүцэж байгаа бол Засгийн газраас тодорхой хэсгийг нь авч ашиглахаас өөр аргагүй гэдгийг хэлж, тогтоол шийдвэрээ нэгэнт гаргачихсан. Хуулийн §22.7 -д “гол, мөрөн, нуур, усны эх үүсвэр болон газрын доорх цэнгэг усны орд газрыг **улсын болон орон нутгийн тусгай хамгаалалтад** авна гэсэн заалт бол байгаа. Тус ордыг орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авсан боловч дээрээс гарсан тушаал шийдвэрийг арга буюу дагах болдог .. г. м.

Өмнийн говь бүс нутагт хэрэгжиж буй уул уурхайн томоохон төслүүдийн хүрээнд шийдвэрлэгдэх учиртай, хүнд бөгөөд том зорилтуудын нэг нь уурхайн технологийн усан хангамжийн асуудал юм. Тус бүс нутагт зэс - молибдений, хүрэн ба чулуун нүүрсний ... зэрэг олон ордод олборлолт явагддаг. Тэдгээрт гүний усыг цооногоор авч, ундны зориулалтаар болон үйлдвэрлэлийн шат дамжлагад ашиглана. Уул уурхайн үйлдвэрлэлийн хэрэгцээг хангахын тулд говь нутгийн гүний усыг энэ мэтээр ашиглах үзэгдэл хаа сайгүй түгээмэл байгаа ч ус ашиглалт хамгаалалтын гормийг тэр бүрий баримтлахгүй явдал гарсаар байгаа юм.

- Шивээ – Овоогийн уурхайд цооногоор 5 - 13 л/сек. ус авч хэрэглэдэг бөгөөд энэ байдлаар явбал 25 жилийн дараа тус уурхайн орчмын гүний ус шавхагдаж дуусна; гэх тооцоог Дэлхийн банкны мэргэжилтнүүд 2010 онд хийжээ.

- Расход пресной воды в индустрии: для производства одной тонны стали расходуется 150 - 200 м³ воды, **меди** расходуется²⁴ – 500м³ воды.
- Дорнод аймгийн Баяндун сумын нутагт орших Мардайн ордын орчимд ч гадаргын ус үгүй. Тэнд, ойролцоох голуудаас 20 км –ийн шугаман хоолой ашиглан хэрэгцээт усаа татаж авч ашиглаж байна. Эдгээр жишээнээс гадна хууль бусаар, далд байдлаар говь тал хээрийн бүс нутагт гүний усыг үйлдвэрлэлийн зориулалтаар зөвшөөрөлгүй ашиглах явдал ч бий.

“Усны сав газар” гэж гадаргын ус хурах талбай болон **газрын доорх усны нөөцийг бүрдүүлэх тэжээгдлийн муж**, тархалтын талбайг хамарсан орон зайг [бүхэлд нь] хэлдэг. Монгол 29 усны сав газар бий. Харин хууль дахин шинэчлэгдсэнээр сав газрын зөвлөлийн санал дүгнэлт үнэтэй болох юм. Сав газар бүрт захиргаа байх ба түүний эрх үүрэг нь ч тодорхой болсон. Сав газрын захиргааны дэргэд сав газрын зөвлөл бас байна. Захиргаа зөвлөл хоёр бие биенээ харилцан хянаж, хамтран ажиллах юм.

Сав газрын захиргаа багагүй эрхтэй байгаагийн дотроос §17.2 -д “Тухайн сав газарт ашигт малтмалын хайгуул хийх, олборлолт явуулах тусгай зөвшөөрөл олгоход тус сав газрын захиргааны саналыг үндэслэнэ” гэсэн заалт нэлээд анхаарал татаж, бараг хасагдах шахан байж хуульд орсон. Мөн гол, мөрөн, нуур, усны эх үүсвэр болон газрын доорх цэнгэг усны орд газрыг улсын болон орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авах үндэслэлийг боловсруулах, сав газрын хэмжээнд ус хангамжийн эх үүсвэрийн болон хаягдал ус зайлуулах цэг тогтоох гэх мэт чухал чухал дүгнэлт гаргах эрх Сав газрын захиргааны гарт бий.

Усны тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгаар ус хэрэглэгч, ашиглагчийн хариуцлага өмнөхөөсөө илүү чангарсан. Гэхдээ энэ хариуцлагыг гадны улс орнуудтай жишихэд харьцангуй (хамаагүй) зөөлөн гэдэг. Уул уурхайн том төслүүд бүрэн хэмжээгээр ашиглалтад орохоос урьтаж [гүний] ус ашиглахад тавигдах шаардлага, босгыг өндөрсгөх нь их ач холбогдолтой гэж үзнэ.

а) Гүний усны ашиглалт хамгаалалтын зарим байдал

Монголчууд бидний .. гүний усаа хэрхэн хайрлан хамгаалж байгааг “сөрөг талаас нь харуулсан доорхи бяцхан түүх, салбарын хэмжээнд мөн чиглэлээр хийгдэж байгаа үр дүнтэй олон сайхан ажил төслийг үгүйсгэхгүй ч, эрхбиш нэгийг бодогдуулах байх. Лавлагаа мэдээллийг гаргахаа бид салбарын зарим мэргэжилтэнтэй холбогдож ажилласан болно.

Хэнтий аймгийн Дархан сумын төвийн артезийн худгийн талаар тухайлан сонирхож байв. Пласт хоорондын их даралтаар, олон метрийн өндөрт байнга тасралтгүй оргилдог [энэ мэт] гүний усны оргилолт “зохиомол” булаг (артезийн худаг) манай орны аль ч хэсэгт бий; ажээ. Ийм худгуудыг байгуулсан цаг хугацаа нь 1970 - 1980 оны хооронд таардаг бөгөөд тэр үед уст цэг гаргах, мал аж ахуйн усан хангамжийг нэмэгдүүлэх, бэлчээр усжуулах явдал бол тухайн цагийн нам-засгийн нэн тэргүүний чухал зорилтуудын нэг байж. Хэнтийн Дарханы артезийн худгийг Бор - Өндөрийн бүтээн байгуулалтын үед ОХУ -ын гидрогеологчид гаргажээ. Уг нутаг орон нилдээ том хөндий учраас, нэгэнт ус оргилсон бол, ус агууламжийн хангалттай өргөн давхрага байх бүрэн боломжтой юм.

Ном ёсны үүднээс буюу байгаль экологийн талаас нь авч үзвэл эдгээрийг зайлшгүй

²⁴ Экологическая гидрогеология: Учебное пособие - СПб.: Изд-во С.-Петербургского института, 1996;

буцааж битүүмжлэх шаардлагатай байдаг. Хамгийн сонирхолтой нь, жишээнд дурдсан фонтаныг буцаан битүүмжилсэн тухай мэдээ байдаг ч, артезийн ус өнөөг хүртэл тэртээх 30 – 40 жилийн тэртээх шигээ “тэвэр дүүрэн усаар тэнгэрт тултал” олгогдож байдаг албан бус мэдээ бас байгаа юм. Дархан сумын хэмжээнд гүний, инженерийн, энгийн .. нийт 110 гаруй худаг уст цэг байгаа нь, тэнд артезийн худаг заавал шаардлаггүйг харуулах үзүүлэлт юм.

Хэнтийн аймаг, Дархан сумын төв, артезийн фонтан 3 км. урсаад хөрсөнд шингэдэг.

Хэнтийн Дархан сумын нутаг дэвсгэрт Дотуур булаг, Шавартай, Бор хужир, Далантүрүү, Бөөрийн булаг, Зараагийн булаг, Гээзгийн булаг, Ходойн булаг, Бага булаг, Баянбулаг, Ноён булаг, Боонгын булаг, Дэвтээрийн булаг .. зэрэг 31 тооны [нэгэн цагт усархаг байсан] олон булаг шанд байдаг боловч тэдгээр нь жил ирэх тутам ширгэн усгүй болсоор байгаа аж. Мөн, тус сумын хэмжээнд 17 нуур тойром байснаас одоогийн байдлаар дөнгөж 9 нь үлдэж бусад нь ширгэсэн байна. Энэ мэт үзэгдлийн цаад учир шалтгааныг нь, зөвхөн байгаль цаг агаарын хувьсал өөрчлөлттэй холбож үзэх нь эргэлзээт тайлбар гэж үзнэ. Магадгүй энэ нь тэндэхийн газрын гүний усны тураалтай ч холбоотой байж болно.

Байдлыг харьцуулан жиших үүднээс, ОХУ –ын Гүний усыг хамгаалах дүрэм журмын холбогдох заалт – зохицуулалтыг бид сөхөж харсан. Нарийн журамласан байна лэй. Тэр тухай дараагийн дэд гарчгийн дор жич өгүүлэх болно.

3. Оросын холбооны улсад ...

ОХУ –ын усны тухай хууль тогтоомж нь Усны кодекс (1995), мөн [түүнийг дагаж гарсан, усны харилцааг зохицуулсан] янз бүрийн төвшний эрхзүйн холбогдох баримт бусад бичгүүдээс тогтоно. 1992 оны 2 сард батлагдсан ОХУ –ын Газрын хэвлийн тухай хууль ч гүний усны хайгуулийн болон ашиглалт (олборлолт) –той холбогдсон харилцааг зохицуулдаг. Чухамхүү, Газрын хэвлийн тухай хуулинд, ашигт малтмалын ашиглалт хамгаалалтыг нийгмийн тусын тулд, иргэн, нэгж байгууллага (хэрэглэгч) ба улсын аль алинд нь өгөөжтэй [байх] горимоор хэрэгжүүлэх эрхзүйн болон эдийн засгийн зарчмын үндсийг зааж тодорхойлсон²⁵ гэж үздэг.

²⁵ Закон о недрах «содержит правовые и экономические основы рационального комплексного

Орос бол газрын доорхи усны нөөцөөр баян [28000 км³] орон. Тэнд, газрын гүний усны 3367 орд буй бөгөөд тал хувийг нь ашигладаг. Гүний усны нээгдсэн ордуудын ашиглалтын нөөц жилд 28,5 км³-д хүрсэн. ОХУ газрын доорхи усны нөөцийн чадамж ихтэй. Газрын доорхи усны нөөц нь ерөнхийдөө бүгд 1990 оноос өмнө, СССР –ийн үед улсын төсвийн хөрөнгөөр санхүүжиж хийгдсэн хайгуулын ажлын үр дүн юм.

Гүний усны ордын “ашиглалтын нөөц” гэх [сая дурдсан] нэр томъёог орост эдүгээ тэр бүр хэрэглэхгүй болж байгаа ба түүнийг эдүгээ, зүгээр л “гүний усны нөөц” гэх болсон. Оросын “Геомониторинг” [улсын төв] –ийн 2007.01.01 –ний байдлаар гаргасан мэдээнд, прогнозын ресурсийг доорхи агуулгаар дурджээ. Үүнд:

- Государственным Центром “Геомониторинг” в России на 1.01.2007 г. учтены прогнозные ресурсы подземных вод в количестве 869,1 млн куб.м/сут (317,2 куб.км/год).
- По результатам оценки обеспеченности населения ресурсами подземных вод для хозяйственно-питьевого водоснабжения, которая выполнена в 1994 - 2000 гг. организациями Министерства природных ресурсов России, общая величина прогнозных ресурсов составляет около 1100 млн куб.м/сут (350 куб.км/год). Однако в связи с тем, что апробация этих прогнозных ресурсов в установленном порядке не была проведена, обе величины носят справочный характер.
- Запасы подземных вод прошедшие государственную экспертизу, на 1.01.2008 г. составили 93,8 млн куб.м/сут на 6371 месторождении (участке), учитываемых в системе государственного мониторинга состояния недр на 1.01.2008 г.

Орост, усан объектийн ашиглалтын асуудлыг зөвшөөрлийн лицензтэй. Хэрэглэгчийн эрх үүрэг, ашиглалтын зорилго чиглэл, хугацаа хэмжээ ... зэрэг нарийссан зүйлсийг, газрын хэвлийн баялигийг лицензээр ашиглах Журам (1992) –аар, мөн, энэ журмыг хэрэглэх Заавар (1994) –аар тодотгосон. ОХУ –ын “Положение о порядке лицензирования пользования недрами” – журам байгаа. Энэ болон, мөн, Гүний усны ордыг ашиглах хамгаалах тухай .. журмууд нь хэдийгээр хугацааны хувьд нилээн “эртний эд” боловчиг эдүгээ хэрэглээнд байгаа нь илт. Интернет ресурсийн зарим мэдээлэлд, заримд нь “2006 оны өөрчлөлт оруулсан текст” гэсэн зүүлт хийсэн байв. Гүний усны ашиглалт хамгаалалт, тураал суултын таалаар дурдсан ерөнхий үндсэн агуулга нь анхааралын хүрээнд байх тийм зүйлүүд гэж үзэв.

Газрын доорхи “усан объектийн хил” хязгаар ОХУ –ын Усны кодексийн 5 дугаар зүйлд зааснаар тодорхойлогдоно. Харин, Газрын хэвлийн тухай хууль энэ талаар нарийн тодорхойлож ороогүй. Энэ байдлыг ОХУ –ын Засгийн газрын дэргэдэх Харьцуулсан эрхзүй, хууль тогтоомжийн институтын зарим мэргэжилтэн²⁶ “гүний ус - ашигт малтмал” учраас тэгсэн; гэдэг. Газрын доорхи баялиг бүхэлдээ “төр” гэсэн ганцхан өмчлөгчтэй учраас энэ байдал [тэнд] одоогоор төвөгтэй байдал үүсгэлгүй явж ирсэн; гэж тайлбарлажээ.

Газрын хэвлий ашиглах чиглэлд зах зээлийн эдийн засгийн харилцаа гүнзгийрэн хөгжихийн хэрээр, газрын гүний зарим объектуудын (ялангуяа, газрын доорхи усан объектуудын хувьд) хилийн тухай ойлголтыг холбооны улсын хуулиар тодорхойлж өгөх хэрэгцээ үүсээд байгаа. Асуудал газрын хэвлийн ба усны тухай гэсэн хуулиудын дундын хамааралтай, гүний өөрөө «А» цэг дээр олборлоход, түүнээс хаа хамаагүй өөр «Б» цэг дээр ч “баялгийн хорогдол” эн тэнцүүхэн явагдаж байдаг онцлогтой юм. ОХУ –ын хууль тогтоомжийн “гүний усны истощение” гэдэг ойлголт ихээхэн анхаарал татах ухагдахуун юм.

использования и их (недр) охраны, обеспечивающих защиту интересов государства и граждан Российской Федерации, а также пользователей»

²⁶ Сиваков Дмитрий (Ph.D), эксперт, ведущий научный сотрудник отдела аграрного, экологического и природоресурсного законодательства Института законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве РФ;

Истощение подземных вод — необратимое уменьшение емкостных запасов подземных вод, связанное с превышением расхода подземных вод над их питанием.
Истощение нефтяной залежи - уменьшение нач. запасов нефти в продуктивн. пласте, связанное с её добычей.

Орост мөн, гүний усны депрессия гэсэн нэр томъёо (геология) – г хэрэглэдэг. Депрессия (лат. depressio — вдавливание, снижение) **Депрессия подземных вод** — снижение напорной поверхности артезианских вод к месту дренажа.

Гүний усны нөөцийг ашиглах - хамгаалах нэг хэрэг, харин, хамгаалдаг тэр объект нь ашигласаар хамгаалсаар байтал “сэхэхгүй” болчих бас нэг ойлголт “аюул” –ын төвшинд бас давхар яригдаад яваад байгаа нь анзаарагддаг. Ашигт малтмалын физик шинж чанараас үүдэлтэй тийм зүйл юм. ОХУ –ын зарим бүс нутагт гүний усны депрессийн царны гүн 90 м. –т хүрсэн тохиолдлууд ажиглагджээ.

ОХУ –ын их хотуудын буюу үйлдвэржсэн зарим районд, гүний ус нөөцийн тураалд өртсөн байна. Ийм бүс нутагт үйлдвэрийн газрууд хаягдал усаа газрын гүн рүү шахах явдал ч гарсаар байгаам. ОХУ –ын Прокурорын газар, мөн Ростехнадзорын газар шүүхийн байгууллагын оролцоотойгоор, ялангуяа аюулын нэгдүгээр зэргийн хорт бодис (мөнгөн ус .. г. м.) бүхий хаягдал хөрсөнд нэвтрэхээс сэргийлэхэд ихээхэн анхаарч байна.

Химийн зарим элементийг дотроос нь ялгаж “үйлдвэрлэх” зориулалт бүхий оросын гүний усны ордын хайгуулын нөөц (разведанные запасы) 327,1 тыс.куб.м/сут. Энэ чиглэлээр 3 том ордод олборлолт явуулж, жилд 200 тн. йод гаргаж авдаг. СССР –ийн үед ийм замаар олборлосон йодын хэмжээ жилд 1200 тн. –д хүрч байсан гэдэг. Бүтээгдэхүүний дутагдлыг эдүгээ гадаадаас импортлох замаар шийдэж байгаа аж. Орост, газрын гүний уснаас бром ялгах үйлдвэрлэх явдал эдүгээ үндсэндээ үгүй болсон байна.

Улс орны усан фондыг хамгаалах, түүний дотор газрын гүний усыг хамгаалахад “ОХУ –ын 2020 он хүртэлх Усны стратеги” чухал үүрэг гүйцэтгэнэ гэж үздэг. Бодлогын энэ баримт бичиг 2009 оны намар батлагдсан бөгөөд тэнд улсын хэмжээний усны хэрэглээнд, түүний дотор гүний усны ашиглалт хамгаалалтын өнөөгийн байдлын талаар тоо баримтад суурилсан үнэлгээ дүгнэлт өгчээ. Оросын Холбооны Улсын усны талаар баримтдах бодлогын суурь үзэл санаа, төлбөр тооцооны тал дээр “ус өөрөө өөрийгөө санхүүжүүлнэ (аварна)” гэсэн европын дэвшилтэт зарчимтай дүйж байгаа гэж үздэг аж.

а) Гүний усны ашиглалтын зөвшөөрөлтэй холбоотой зарим дэг

- Орост, гүний ус (орд) –ны нөөцийн үнэлгээг зохих ёсоор хийгээгүй тохиолдолд зөвшөөрлийн лиценз олгох боломжгүй гэж үздэг байна. Ус ашиглах үйлдвэр аж ахуйн газарт гидродинамикийн тооцоолол гаргах орон тооны мэргэжлийн [ерөнхий мэргэжилтэн] гидрогеологч, нэгж алба байхгүй байсан ч гэсэн мэргэжлийн байгууллагад хандаж нөөц тогтоолгосон байх шаардлагатай. Өртөг зардал өндөртэй энэ ажилбарын үргэлжлэх хугацаа – 10 сар;
- Гүний усны ашиглалтын цоонууд тоолууртай, мөн, гүний усны хиймийн найрлагын тодорхойломжтой байх ёстой;
- Гүний усны чанар ундны усны хэрэглээг хангаж чадах эсэхийг эрүүл ахуйн мэргэжлийн [улсын] байгууллага тогтооно;

б) ОХУ –ын Гүний усны хамгаалалтын тухай ЖУРАМ -аас ...

- Гүний усны ашиглалт, хамгаалалтыг хэрэгжүүлэх, **түүнийг депресс, тураалаас сэргийлэх** .. хяналтыг холбооны улсын Геологийн яам эрхэлнэ. Тус яам энэ чиглэлд улсын хэмжээний нэгдмэл ажил үйлчилгээг хэрэгжүүлж, гүйцэтгэлийн шатанд мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангана. Гүний усны ашиглалтын цэгт тавих төрийн хяналт орон нутгийн засаг захиргааныбүтцийн холбогдох байгууллагуудаар дамжин хэрэгжинэ.

- Газрын доорхи усны хамгаалалт гэдэг нь **“гүний усны орд-нөөц бохирдох, турахаас сэргийлэх, мөн түүнчлэн, улс нийгмийн хэрэгцээнд гадын гүнээс нийлүүлэгдэж буй усыг чанар-хэмжээний тогтоосон түвшинд тогтоон барих цогц үйл явц”** мөн.
- Гүний усны орд нөөцийг тураал ба бохирдолд хүргэсэн хариуцлагыг [зөрчил тохиолдол гарсан нөхцөлд] гүний ус ашиглагч үйлдвэр, аж ахуйн болон бусад байгууллага .. хүлээнэ.
- [Гүний] ус ашиглалтын чиглэлд авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ нь “урьдчилан сэргийлэх ба тусгайлсан” гэсэн зааг ялгамжтай байна. Урьдчилан сэргийлэх төрлийн арга хэмжээ нь тэргүүн зэргийн ач холбогдолтой.
- Гүний усыг хамгаалах чиглэлийн онц шаардлагатай ажил үйлчилгээг, шууд ба шууд бусаар тухайн уст цэгийн үндсэн хэрэглэгч болсон байгууллагууд гүйцэтгэнэ, санхүүжүүлнэ.
- Ашиглалтын цооног өрөмдөх, хайгуулын цооногийг ашиглалтын болгож өөрчлөх .. –ийг холбогдох газрын зөвшөөрөлгүйгээр хийхийг хориглоно. Хаягдалд зориулсан шингээгч цооног өрөмдөх зөвшөөрлийг [тэгэх шаардлагатай онцгой нөхцөл үүссэн тохиолдолд], улсын эрүүл ахуйн ерөнхий мэргэжилтний болон Госгортехнадзорын дүгнэлтийг үндэслэн олгож болно.
- Ундны усны шаардлага хангасан гүний ус, [прежде всего] хүн ардын ахуйн хэрэглээнд зориулагдана. Использование подземных вод питьевого качества для нужд, не связанных с питьевым и бытовым водоснабжением, как правило, не допускается.
- Гүний усны [жин дарах] томоохон хэрэглэгч нар авсан усаа зориулалтын бусаар хэрэглэх эрхгүй.
- Гүний усны хэрэглэгч үйлдвэр аж ахуйн газрууд усны яам газраас баталсан зааврын дагуу урсгал хэрэглээний данс хөтөлнө.

Нэгэнт өрөмдсөн цооногоос гүний ус үр ашиггүй оргилж асгарахаас сэргийлж, тэдгээрт хаалт тохируулгын механизм, зориулалтын крант, гүний усны давхарга хоорондын даралтыг хэмжих манометр тавина. Мөн, скважингийн амсар идэгдэх, цооногийн хоолой элэгдэхээс найдвартай сэргийлэх арга хэмжээ авна.

- Гүний усны шинэ хэрэглэгч болох томоохон үйлдвэр аж ахуйн газарыг барьж байгуулж ашигладтад оруулахдаа, тухайн газрын хүн ардын ундны болон ахуйн хэрэглээний хэвийн хамгамжийг тэргүүн ээлжинд шийдвэрлэнэ. (Гүний усны олборлолт нь үйлдвэр аж ахуйн газрын ойр орчмын бичил бүс нутагт усны хангамжийн [хуучин явж ирсэн] нөхцөл байдлыг дордуулахаас ийн сэргийлсэн бололтой)
- Гүний цэнгэг усны ордын ашиглалтын явц дахь өөрчлөлтийн нөхцлийг байнгын байдлаар тандан хянаж холбогдох шаардлагатай арга хэмжээг цаг алдалгүй авч байх үүднээс төвлөрсөн татуургын бүс, ойр орчны газарт [чанар ба түвшиний] ажиглалтын цооногуудын сүлжээ байгуулна. Байнгын энэхүү ажиглалт ба чанарын шинжилгээний лабораторийн хяналтыг гүний усыг хэрэглэгч тухайн үйлдвэр байгууллага өөрөө хариуцах ба гүний усны эрсдэлжилтийн ихсэлт, хатуулгийн өсөлт, бактерийн болон химийн бохирдлын шинж тэмдэг илэрсэн тохиолдолд холбогдох газарт даруй мэдээлэх үүрэгтэй.
- Проект наблюдательной сети должен быть составной частью проекта водозаборного сооружения. Создание сети наблюдательных скважин должно быть предусмотрено в проекте строительства промышленного предприятия. Проектирование и устройство наблюдательной сети на промышленных и других объектах, производство наблюдений и лабораторный контроль качества подземных вод выполняются предприятием, загрязняющим подземные воды, под контролем геологической организации.
- Гүний усыг бохирдол ба тураалаас хамгаалах хяналтыг явуулах журмыг ОХУ –ын Геологийн яамнаас баталсан дүрэм заавраар явуулна.

- Гүний усны ашиглалтын байдалд болон орд газрыг бохирдол тураалаас хамгаалах хяналтыг хэрэгжүүлэгч эрх бүхий албан тушаалтан албан үүргээ гүйцэтгэх явцдаа, тухайн шалгалт хийгдэж байгаа үйлдвэр албан газрын унаа уншийг хэрэглэх ба зарим шаардлагатай тохиолдолд агаарын тээврийн хэрэгслэлийг ч мөн адил [журмаар] хэрэглэнэ. ... г. . м.

* * *

ОХУ –ын Усны стратегийн бодлогод эдийн засгийн бодит салбарыг усны татвараар [аль болохоор] боомлихгүй байх үзэл санаа суусан. Усыг тэргүүний технологиор, норм нормативын дагуу зөв зохистой ашиглаж байгаа нөхцөлд татвар тариф нэмэгдэхгүй. Харин, эсрэг тохиолдолд усны төлбөр эрс нэмэгдэнэ. Ашиглахгүй сул хаягдаж байгаа гүний усны хэмжээ олборлосон гүний усны нийт хэмжээний 18% орчим байдаг аж. Усны бохирдлын эсрэг арга болгож, тэнд, 2016 оноос усны торгуулийн нэгдсэн хэмжүүр (ставка) тавих төлөвтэй байна.

Единая штрафная ставка – 120 -кратная стоимость тарифа, который исчисляется из соотношения количества загрязняющих веществ на единицу объёма воды.
Единственный способ предотвратить эти убытки – уже сейчас вложить деньги в водоочистные сооружения.

Ус ашиглалтын явцад гардаг эрхзүйн зөрчлийн төрөл зүйлүүд оросын Башкортастаны Усны кодекс (1993.7.13) -ийн 74 дүгээр зүйлд нилээн тодорхой дурдагдсан байдаг ба тэнд, буруутай этгээд захиргааны болоод эрүүгийн хариуцлага хүлээх тухай заажээ. Эрүүгийн хариуцлага яригдаж байгаа болохоор, энэ нь цаагуураа “усны талбарт гардаг гэмт хэрэг” гэж чухам юуг хэлэх вэ гэдгийг дамаар өгүүлж байгаагаараа анхаарал татах зохицуулалт байж болно. Усны холбогдолтой хэрэг зөрчилд ногдуулах захиргааны хариуцлагын заалтууд ОХУ –ын Усны кодекс (1995.11.16) –т тодорхой туссан.

Усны тухай хууль тогтоомжийг зөрчсөн гэм буруутай этгээдэд оросын холбооны улсын Башкортостанд, захиргааны арга хэмжээ авч, хариуцлага хүлээлгэхдээ,

- албан тушаалтанд: хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 3 – 10 дахин нугалсантай тэнцэх хэмжээний;
- иргэнд: хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 1 – 10 дахин нугалсантай тэнцэх хэмжээний
- хуулийн этгээдэд: учруулсан хохирлын 30 хүртэлх хувьтай тэнцэх хэмжээний;

торгууль төлбөр ногдуулахаар заажээ. Ингэхдээ, хэрэг зөрчлийн шинж чанар, гэм буруугийн зэрэглэл, хүндрүүлэх ба хөнгөлөх нөхцөл байдал, төлбөрийн чадамж (имущественное положение) зэргийг харгалздаг.

ОХУ –ын хуульд зааснаар, газрын гүний усыг бохирдуулсан, **гүний усны ордыг тураалд оруулах ... зэрэг экологийн гэмт хэрэг зөрчил** гаргасан этгээдэд хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 100 – 200 тэнцэх хэмжээний рубл. –ээр, эсхүл, 3 сар хүртэл хугацаагаар баривчилах, 1 жил хүртэл хорих ял оноох .. тухай дурдсан байдаг. [Эдүгээ, эдгээр заалтуудад өөрчлөгдсөн байх магадлалтай]

* * *

4. Украин улсад ...

Газрын доорхи бага гүний усыг ашиглах чиглэл дэх (цооног гаргах, өрөмдлөгийн зөвшөөрөл авах тал дээр) Украин Улсын холбогдох хууль тогтоомжийн зарим заалт сонирхол татдаг. Украины Газрын хэвлийн тухай хуулийн 23 дугаар зүйлд, газар эзэмшигч, газар ашиглагч

нарын гүний цэнгэг ус “ухаж” хэрэглэх эрхийн талаар тодотгосон өгүүлэмж бий. Газар эзэмшигч, газар ашиглагч нар нь зохих журмын дагуу өөрт олгогдсон газрынхаа хил зааг дотор (для своих хозяйственных и бытовых потребностей) хэрэглээний зориулалтаар газрын доорхи усыг авч болно. Гэхдээ, усан зарлагын хэмжээ 1 хоногт 300 м³ –ээс хэтрэхгүй байна; гэжээ. Энэ нь, лицензгүй, лиценз авахгүйгээр хийж болох ажил-үйлдлийн тухай өгүүлэмж шиг байгаам.

Украины Ундны усны тухай хуульд, газар эзэмшигч, газар ашиглагч нарт, өмчийн хэлбэрээс нь үл хамааран 20 хүртэл м. –ийн гүнээс ахуйн хэрэглээний зориулалтаар, зөвхөн өрөмдмөл цооногоос, тусгай зөвшөөрөлгүйгээр ус авч ашиглахыг зөвшөөрсөн заалттай. Заагдсан гүний хязгаарыг давах тохиолдолд холбогдох төрийн байгууллагаас ном журмын дагуу [өрөмдлөгийн] зөвшөөрөл авна.

Украины “Кодекс «Про недра»” –д цооног гаргах үе шатры ажилбаруудыг дарааллаар нь заасан. Тэнд доорхи дарааллыг дурджээ. Үүнд:

1. Проектирование скважины;
2. Согласование проекта;
3. Получение разрешения на бурение;
4. Получение разрешения на спецводо-пользование (шаарлагатай бол);

Газрын доорхи усыг авч ашиглахад шаардагдах баримт бичгийн багц доорхи бүрдэлтэй байна. Үүнд:

- Письмо — заказ (захиалга) на проектирование водозабора;
- Задание (даалгавар) на проектирование водозабора подземных вод;
- Нормативный расчет (тооцоо) водопотребления и водоотвода;
- Генеральный план территории М 1:500;
- Ситуативный план. М 1:10 000;
- Акт выбора, обследования земельного участка для расположения водозаборной скважины.
- Решение (нутгийн захиргааны байгууллагын) совета о согласовании расположения скважины и разрешении на сбор материалов технической документации места расположения водозаборной скважины;
- Государственные акты на право владения землей (аренда);
- Отчет об инженерно-геологических изысканиях, разрезах;

Украины хууль тогтоомжид, газрын доорхи усны цооногуудыг нэр томъёоны хувьд харилцан ялгамжтай авч үзсэн байна. Тэнд, гүний цооног гэхээрээ артезийн скважинг хэлээд байгаа юм. Бас “гүн-бус цооног” (мелк. скв.) гэж байна. 30 хүртэлх м. –ийн гүнд орших элсэн дэвсгэрт уст давхаргын эх үүсвэрийг энд хамаатуулна. Харин, 20 м. –ээс давсан үзүүлэлт учраас бас л зөвшөөрөл авах болдог; гэнэ. Товчдоо, гүн бус цооногт зөвшөөрөл [бараг] хэрэггүй; тийм зохицуулалттай юм.

Украинд гүний давхаргын буюу артезийн цооног өрөмдөх нь эрхзүйн талаасаа ихээхэн төвөгтэй процесс байдаг. Гүний цооногоор хүрэх артезийн ус украинд “**усны стратегийн нөөц**” –д тооцогддог.

Глубокие водоносные горизонты составляют **государственный стратегический запас воды**. Это объясняет жесткий контроль над их использованием.

Артезийн худаг гаргахын тулд хүсэмжлэгч этгээд эхлээд орон нутгийн холбогдох [усны нөөцийн хяналтын] байгууллагаар явна. Тэнд, тийм хэрэгцээ шаардлага үнэхээр байгаа эсэхийг буюу артезийн худаг гаргах нь, тухайн тохиолдол цорын ганц “зугтах аргагүй гарц” мөн гэдгийг тодорхойлно. Асуудлыг шийдэх өөр гарц байгаа тохиолдолд зөвшөөрөл

олгогдохгүй. Үүний дараа, тухайн уст давхаргад нөөц байгаа эсэхийг ойролцоох бусад цооногуудын бодит мэдээлэлд тулгуурлан үнэлнэ. “Болно” гэсэн тохиолдолд, хүсэмжлэгч этгээд яг хаана өрөмдөхөөс авхуулаад, цооногийн зураг төсөл, өрөмдөх технологи, ашиглах усны хэмжээний талаар нарийн мэдээллийг гаргаж өгнө. Ирсэн өгөгдлүүдийг мэргэжлийн байгууллага судалж үзээд байгаль орчинд сөрөг нөлөөгүй, бас, цооногийн эзэн гүний усыг бохирдлоос хамгаалах шаардлагуудыг биелүүлж чадна; гэж үзвэл сая зөвшөөрнө; г. м.

Гүний худаг цооногийг засаг захиргааны болон мэргэжлийн байгууллагын хяналтад “төрөхөөс нь өмнө” авдаг энэ туршлага чухал мэт. Улаанбаатарын [айлуудын] худгийн бодит бүрэн тоо одоо болтой тодорхой бус байгаа. Бүртгэлд авагдсан 3500 -аад худаг байдаг; гэсэн. Манайхан, жишээ нь, зусландаа худаг гаргаад дээр нь хаусаа барьчихдаг. Нийслэл дэх худгийн тоо 10 мянгаас доошгүй гэсэн таамаг буй. Бас зэрэгцээд 100 мянган бохирдуулагч (зарим эх сурвалжид түүнээс ч их тоо таардаг) жорлон буй. Худаг болгон газрын доорхи усны бохирдлын потенциал эх сувагт тооцогддог, уст цэгүүдийн эрүүл ахуйн шаардлага хангасан эсэхийг заавал шинжилж мэдэх ёстой; гэж үзвэл, газрын доорхи усны хамгаалалтын асуудал манайд тун сул байгаа юм.

* * *

5. Анхаарах зарим санаа²⁵

1. Монгол Улсын ус ашиглалт, усны хэрэглээний нийт хэмжээ, жилд 500 сая м³ бөгөөд үүн дотор газрын гүний усны хэрэглээ 90% -ийг нь эзэлдэг. Гэтэл, ном ёсоороо бол чухамхүү гадаргуйн усны хэрэглээ 90% байх ёстой аж. Энэ харьцааг (50 : 50) болгоно; гэсэн нэг боломжгүй “худал” ойрын зорилт дэвшүүлчихээд, амьдрал дээр болохоор, гүний усныхаа хэрэглээг нэмэх чиглэлд ажиллаад байгаа нь анзаарагдав.
2. Гүний усны хязгаарлагдмал нөөцөө усны үнэт баялиг мөн гэдэг талаас нь хайрлан хямгадах, монголчууд бидний онгон байгалиа хамгаалах уламжлалт сэтгэлэг ердийн ухамсрын төвшиндөө хангалттай өндөр байдаг ч, энэ байдал, засаг төрийн үйл ажиллагааны талбарт “түүнтэй дүйх хэмжээний хэрэгжилт” –ийг тэр бүр олохгүй явсаар ирсэн нь бас нэг “зохист-бус уламжлал” –ын хэмжээнд хүрчээ.
3. Усны тухай хууль тогтоомжийн хүрээний баримт бичгүүдийн агуулгад гүний усны ашиглалт ба хамгаалалтын талаар тусгахдаа “гүний усны ордын тураал”²⁷ (источение подземных вод), гүний усны орд орчмын “гадаргуйн суулт”²⁸ (депрессия подземных вод) .. зэрэг сөрөг дагаварт бодит үзэгдлүүдийг зохих ёсоор авч үзээгүй, төдийлэн анхаараагүй явдал байдал ажиглагдаж байна.
4. Манайд, техникийн зориулалтаар хэрэглэх “гүний усыг үйлдвэрлэлийн зориулалттай ус” мэтээр ярьж бичиж заншсан нь усны ангиллын үүднээс зарим талаар оновчтой бус юм. Мөн, (гүний ус, хөрсний ус, газрын доорхи ус), (цэнгэг ус, ундны ус), (ул хөрс, өнгөн хөрс) .. гэхчилэнгийн нарийн яривал хоорондоо утгазүйн ихээхэн ялгамжтай²⁹ нэр нэршилүүд усны эрхзүйн баримт бичгүүдэд “эмх цэгцгүй, замбараагүй” тусдаг нь тэдгээрийн нийтэд ойлгомжтой байх чанар-байдлыг сулруулсаар байна.
5. Газрын гүний ус ашигт малтмалд тооцогдог хэдий ч тэр бусад ашигт малтмалтай тэр бүр адилгүй юм. Гүний усны орд усан объектийхоо хувьд ашиглалтын

²⁷ Энд бид зориуд аль болохоор өмнө хэлэгдээгүй шинэ санаа эрэлхийлэхийг хичээсэн болно.

²⁸ албан бус орчуулга;

²⁹ мөн адил;

хугацааны явцад нөөцийн хэмжээ болон чанарын үзүүлэлтийн талаасаа динамик өөрчлөлтийн байдалд оршдог. Тиймээс ялангуяа өмнийн говийн бүсийн гүний усны ордуудын төлөв байдлыг улам нарийн тодорхойлох чиглэлд анхаарах шаардлагатай байна. Үүнд:

- дурдсан бүс нутгийн гүний усны томоохон орд газруудын динамик өөрчлөлтийг судлах, өнөөгийн байдалд үнэлгээ гаргах;
- гүний усны илэрсэн тухайлсан нөөцийн хэмжээ түүнийг ашиглах төслийн хэтийн төлөвлөлттэй уялдан нийцэж буй эсэхэд анализ хийх;
- уурхай байгууллагын зүгээс газрын гүний усны ашиглалт – хамгаалалтын хууль тогтоомжийн дагуу үйл ажиллагаа явуулж байгаа эсэхэд дүгнэлт өгөх, “бага авч их ашиглах” горимын хэрэгжилт (эффект) –ийг шалгах; .. г. м.

Товчдоо, геологийн түүхийн урт хугацаанд монголын говийн хөрсөнд бий болж “үүцлэгдэж” ирсэн гүний усыг бид нэгмөсөн мөхөөхгүй байх арга замыг үндэслэл бүхий тооцоогоор батлах хэрэгцээ шаардлага тулгамдсан нэг зорилт болж байна.

6. Байгаль орчны багц хуулийн шинэчилсэн өөрчлөлтөөр “байгальд халтай технологи бүхий үйлдвэр, үйлчилгээний газарт ус ашиглуулахыг зөвшөөрсөн дүгнэлт гаргахыг хориглох” –оор болсон. Харин, аливаа төсөл хэрэгжүүлэгчийн ашиглах технологи байгальд хэр халтай вэ, ямар шалгуураар дүгнэх вэ гэдэг нь төдийлэн тодорхойгүй байдалтай явж байгаа.

Хууль тогтоомжийн агуулга дахь энэ “бүрхэг” заалтыг “улсын стандартад нийцээгүй технологитой үйлдвэр аж ахуйн газарт ус ашиглуулахыг хориглоно” гэсэн нь илүү тодорхой, илүү барьцтай заалтаар солих .. замаар асуудлыг улам нарийсган хэрэгжихэд дөхөмтэй болгох боломжтой юм. Үйлдвэрлэлийн процесст ашиглах ус гүний ус байх магадлал өндөр учраас, ийм заалт чухамхүү газрын гүний усыг хамгаалахад үр нөлөөтэй үйлчлэх боломжтой.

7. НҮБ –ын зарим чиглэлийн тайланд дэлхийн дулаарлын нөлөөнд хамгийн их өртөж буй орнуудын нэгээр манай улс “шалгарсан” байна. Тэнд, монголын нийт газар нутгийн 82% нь мал ахуйн бэлчээрийн зориулалтаар ашиглагдаж, энэ байдал төлөв Төв Азийн хувьд хамгийн томд тооцогдох экологийн доройтлыг үүсгэж, хэтдээ улс орноороо³⁰ цөлжилтөнд нөлөөнд автана; гэжээ. Тиймээс, Монгол Улсын усны тухай хууль тогтоомжийн агуулгад ундны хэрэглээний чанарын шаардлага хангах гүний усыг технологийн зориулалтаар олборлох - ашиглахыг хориглосон зүйл заалтыг даруй нэмж оруулах шаардлагатай, гэж үзнэ;

8. Эдүгэ, улсын хэмжээнд ус ашиглалт, хэрэглээнд тавих хяналт төдийлөн боловсронгуй бус, энэ талаарх эрх зүйн орчин, нэгдсэн мэдээлэл, хяналтын тогтолцоо сайн бүрдээгүй байна. Гүний усны ашиглалт, хамгаалалт, хэрэглээний мэдээллийг нарийвчлан гаргаж хянах чадахгүй байгаа нь усны нөөцийн менежмент зохих төвшинд хийхэд хүндрэл бэрхшээл үүсгэсээр ...

Мөн, “усны асуудал эрхэлсэн төрийн байгууллагуудын бүтэц, удирдлага зохион байгуулалт оновчгүй, ажлын нэгдмэл уялдаа холбоо хангалтгүй” байгаа тухай Монгол Улсын Үндэсний аудитын газрын илтгэл (2011) –д ч тэмдэглэгджээ. Монголын Улсын усны бодлого проблемд тулгуурласан, алсыг хараа багатай, нийгмийн амьдралын гүнээс буюу “дороос сурвалжтай” болж төдийлэн чадаагүй,

³⁰ Грунтовые воды - безнапорные подземные воды, расположенные над поверхностью первого водоупорного слоя; область их питания совпадает с областью распространения. Питьевая вода - вода по своему качеству в естественном состоянии или после подготовки отвечающая гигиеническим нормативам и предназначенная для питьевых и бытовых нужд граждан, либо для производства пищевой продукции. Подземные воды - воды, в т.ч. минеральные, находящиеся в подземных водных объектах.

бүхэлдээ тунхаглалын шинжтэй явж ирсэн нь удирдлага зохион байгуулалт, хяналт, санхүүгийн бэрхшээлтэй холбоотой гэж үздэг; байна.

Ашигласан материал

1. [Сүүлийн жилүүдийн] Монгол улсын Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр;
2. Мухина, Э. Н. (Ph.D), Правовое регулирование использования и охраны подземных вод, М., 2011;
3. Г. Даваа, "Усны нөөц ашиглалт, хамгаалалт, уур амьсгалын өөрчлөлтөөс усны горим, нөөцөд үзүүлэх нөлөөлөл", "Байгаль орчин - 20" сэдэвт Эрдэм шинжилгээний бага хурлын илтгэлийн эмхтгэл, 2008;
4. Интернет мэдээлийн сангийн холбогдор ресурс;
5. World Bank, 2007, World Development Indicators, Mongolia, World Bank, Washington DC;
6. World Bank, 2003, Second Ulaanbaatar Services Improvement Project, Final Feasibility Study, Ulaanbaatar;
7. Сэдэвт холбогдох бусад эх сурвалж;

